

Г. Б. Паласюк¹ORCID <https://orcid.org/0000-0002-0754-6394>Н. М. Ярема¹ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2458-8454>

Scopus Author ID 57195032175

М. І. Паласюк²ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5888-584X>¹Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України²Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

ЗАГАЛЬНООСВІТНЄ ЗНАЧЕННЯ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ МЕДИКІВ

H. B. Palasiuk¹, N. M. Yarema¹, M. I. Palasiuk²¹I. Horbachevsky Ternopil National Medical University²Ivan Puliuy Ternopil National Technical University

GENERAL EDUCATIONAL SIGNIFICANCE OF THE LATIN LANGUAGE IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE MEDICINES

Анотація. У статті здійснено аналіз досвіду впровадження культурологічного підходу при викладанні латинської мови майбутнім фахівцям із медицини. Наголошено, що вивчення латинської мови є невід'ємною складовою вищої медичної та фармацевтичної освіти. Обґрунтовано загальноосвітнє значення латинської мови. Підкреслено, що ефективна професійна підготовка фахівця відбувається у рамках педагогічного процесу, який реалізує цілі освіти і виховання. Доведено доцільність вивчення латинських сентенцій, які розвивають інтелектуальний рівень людини, її світогляд, культуру. Акцентовано, що, відповідно до Програми курсу «Латинська мова та основи медичної термінології», студенти опановують 100 латинських афоризмів. Вони містять граматичні конструкції, які відповідають темі практичного заняття. Розкрито, що латинські афоризми пропагують здоровий спосіб життя, засуджують звички, які шкідливо впливають на здоров'я людини. Студенти вивчають латинською мовою сентенції на патріотичну тематику, девізи, написи на культових спорудах тощо. Підкреслено, що латинські афоризми і сьогодні широко використовують у наукових працях, художніх творах та усній мові.

Ключові слова: латинська мова; професійна підготовка; формування особистості фахівця; латинські афоризми.

Abstract. The experience of implementing a cultural approach in teaching Latin to future medical specialists is considered in this paper. It is emphasized that the study of the Latin language is an integral part of higher medical and pharmaceutical education. The general educational value of the Latin language is substantiated. It is emphasized that the effective professional training of a specialist takes place within the framework of the pedagogical process, which realizes the goals of education and upbringing. The expediency of studying Latin maxims, which develop the intellectual level of a person, his worldview, and culture, has been proven. It is emphasized that according to the program of the course "Latin language and basics of medical terminology", students master 100 Latin aphorisms. They contain grammatical constructions that correspond to the topic of the practical lesson. It was revealed that Latin aphorisms promote a healthy lifestyle and condemn habits that have a harmful effect on human health. Students study Latin maxims on patriotic topics, mottos, inscriptions on religious buildings, etc. It is emphasized that Latin aphorisms are still widely used today in scientific works, artistic works and oral language.

Key words: Latin language; professional training; personality formation of a specialist; Latin aphorisms.

Вступ. Світ сьогодні потребує людей освічених, із широким світоглядом, ґрунтовною професійною підготовкою, здатних до постійного самовдосконалення. Пріоритетною метою закладів вищої освіти є підготовка фахівців, які гармонійно поєднують особистісні та професійні якості, а також виховання молоді людини з гуманістичними якостями:

людською гідністю, повагою до людей, культурою спілкування тощо.

Сучасній концепції підготовки фахівця притаманний погляд на навчально-виховний процес, який, окрім професійної підготовки, створює сприятливі умови для цілісного формування особистості майбутнього фахівця. Разом із формуванням знань, умінь та навичок в університеті здійсню-

ється всебічний інтелектуальний розвиток студентів, формування їх світогляду. Це відбувається під впливом багатьох факторів, у тому числі завдяки впровадженню культурологічного підходу як одного з провідних принципів сучасної освіти, що визнає культуру складовою якісної характеристики сучасного фахівця і забезпечує не лише навчання, але й самореалізацію особистості у професійній освіті [4].

Перед навчальними закладами усіх рівнів, а медичними насамперед, стоїть завдання – сприяти вихованню особистості таким чином, щоб її прагнення до набуття нових навичок і вмінь, застосування їх на благо людини стало принципом професійної діяльності. Саме тому особливої актуальності набувають дисципліни гуманітарного циклу, які викладаються студентам на першому курсі навчання, зокрема латинська мова.

Мета статті – обґрунтування унікальної ролі латинської мови у формуванні особистості майбутнього фахівця з медицини і фармації.

Теоретична частина. Вивчення латинської мови є невід’ємною складовою вищої медичної та фармацевтичної освіти. Впродовж багатьох століть латинська мова відіграла роль міжнародної мови науки. Своє унікальне, насамперед термінологічне значення у багатьох галузях науки, й медицині і фармакології зокрема, латинська мова зберігає й у наш час. Та не тільки наукова термінологія живиться із джерел античності. Загальнокультурне значення латинської мови робить її вивчення органічним елементом вищої освіти.

Як єдина ланка між античністю та новітньою європейською культурою латинська мова із її інтелектуальними та культурними надбаннями сприяє формуванню “*homo moralis*”, що чітко розмежує поняття добра і зла, володіє високими стійкими моральними орієнтирами, якими вона керується у своїй діяльності. У часи Середньовіччя й Відродження латина вважалася «вратами вченості», оскільки лише практичне опанування цієї мови відкривало шлях до духовної та світської освіти. Саме латинській мові з характерною для неї стислістю та лаконічністю завдячуємо великою кількістю прекрасних сентенцій та афоризмів.

Сьогодні важко назвати сферу діяльності людини, де не звучали б латинські вислови. Латинські афоризми увібрали в себе найцінніший досвід, набутий у результаті пізнання людини, явищ природи, звичаїв народу, культурного життя чи історії. Їм притаманний гуманізм, образність, реактуалізація

в нових історичних умовах та способах мислення. Доречно вжити, вони розвивають інтелектуальний рівень людини, її світогляд, культуру.

Програмою курсу «Латинська мова та медична термінологія» передбачено опанування студентами не менше 100 латинських афоризмів. Однак це має бути не просте заучування напам’ять (навіть із буквального перекладом рідною мовою), а й знання їх першоджерел й автора (якщо вони точно встановлені), історії вживання в українській і світовій літературі, семантичної еволюції, значення в наш час; можливий також і пошук їх фразеологічних відповідників у новоєвропейських мовах, включаючи українську.

У підручниках із латинської мови латинські прислів’я, афоризми і крилаті вислови подані наприкінці кожної теми. Як правило, вони містять граматичні конструкції, які відповідають темі практичного заняття. Таким чином, викладач може використати афоризми як одну із вправ на закріплення граматичного матеріалу і водночас використати їх як виховний аспект заняття.

Найдавніші європейські прислів’я виникли в античній Греції. Це були вислови переважно метафоричного характеру, що містять життєві настанови. Їх вивчали, ними захоплювались і широко використовували у своїх творах знамениті грецькі філософи, передусім Платон і Аристотель. До прислів’їв зверталися також історіографи та автори наукових трактатів, у тому числі й «батько медицини» Гіппократ. Загальновідомим є його афоризм у латинській інтерпретації “*Vita brevis, ars longa, occasio praeseps, experimenta fallax, iudicium difficile*” (життя коротке, мистецтво вічне, догідна мить швидкоплинна, досвід оманливий, судження нелегке) [6].

Зауважимо, що на час життя і діяльності найобдарованішого лікаря античності Гіппократа припадає найвищий розвиток медицини. Власне Гіппократ надав медицині статус науки. Твердження великого медика античності, що треба лікувати не хворобу, а хворого (“*Medice, cura aegrotum, non morbum*”), стало у медицині аксіомою. Основною етичною нормою професії лікаря з часів Гіппократа є принципи, які мають глибокий гуманістичний зміст: “*noli nocere*” – не нашкодь (життю та здоров’ю пацієнта); “*comple aegrotum bona spe*” – зміцнюй хворого доброю надією; “*ne dicas praesente aegrotato*” – не кажи у присутності хворого та “*comissa cela*” – бережи таємницю. Високо оцінюючи працю лікаря, Гіппократ вважав, що лікар, як і філософ,

рівний богові (“*Medicus enim philosophus est deo aequalis*”). Увесь попередній деонтологічний досвід Гіппократ виклав у формі афоризмів. На жаль, справжніх творів «батька медицини» збереглося мало, а більша частина із «Корпусу Гіппократа» (“*Corpus Hippocraticum*”) належить його учням і послідовникам.

Практику і теорію лікування (“*ars curandi*” – мистецтво лікування) стародавніх греків запозичили римляни. Про беззаперечний авторитет Галена свідчить вислів “*Omnes errant praeter Galeno*” (всі помиляються, крім Галена). Йому належать, зокрема, афоризми “*Officium medici est, ut curare tuto, celeriter et jucunde*” (обов’язок лікаря – лікувати безпечно, швидко, приємно), “*Chirurgus mente prius et oculis agat, quam armata manu*” (нехай хірург спочатку діє розумом і очима, а потім озброєною рукою (скальпелем)), “*Est medicina triplex: servare, cavere, curare*” (є три правила медицини (потрійна медицина): спостерігати, бути обережним, зцілювати) [5].

Освічені люди Риму визнавали престиж професії лікаря, відмічений ще у творах Гомера. Так, оратор Квінтіліан пише: “*Nulla res tam necessaria est omni genero humano, quam medicina*” (ніщо так не потрібне всьому людському роду, як медицина). Уся професійна діяльність лікарів, на думку римських філософів, повинна бути підпорядкована найвищій меті – добру хворого – “*Salus populi – suprema lex medicorum*” (здоров’я народу – найвище благо медицини), а лікар повинен бути другом роду людського (“*Amicus humani generis*”). Служіння лікарів людям порівнювалося із горінням свічки – “*Aliis inserviando consumo*” (світючи іншим, згоряю сам). Ці слова голландського анатома і хірурга Ніколаса ван Тульпа слугують девізом медицини, а палаюча свічка вважається символом самопожертви у медицині.

Лікар, в уяві античних, – це не лише вправний фахівець (“*ambi manus dexter*” – обидві руки праві), але і людина з найкращими моральними якостями, філософ (“*humanus*” – людський, “*honestus*” – чесний, “*dignus*” – гідний, “*benemorius*” – з високими моральними засадами, “*peritus*” – досвідчений, “*doctus*” – добрий, “*laboriosus*” – працюючий, “*diligens*” – старанний тощо, з приємною зовнішністю (“*elegans*” – елегантний, “*pulcher*” – гарний тощо). Це важливо для створення гармонійних стосунків між лікарем та пацієнтом. Щоб успішно лікувати хвороби, потрібно правильно встановити діагноз (“*Diagnosis bona – curatio bona*” – правиль-

ний діагноз – успішне лікування), а для цього потрібно уважно вислухати скарги хворого, уміло розпитати його про недугу (“*Qui bene interrogat, bene dignoscit*” – хто добре розпитує, добре діагностує).

Вважаючи, що добре здоров’я краще за найбільше багатство (“*Bona valetudo melior est, quam maximae divitiae*”), філософи античності у своїх творах щедро давали поради людям, як зберегти здоров’я. Найважливіший принцип – жити у гармонії з природою (“*cum natura vivere*”), а значить – із самим собою. Запобігти хворобі легше, ніж лікувати її (“*facilius est morbum devitare, quam curare*”), тому філософи надавали велике значення профілактиці захворювань, радили людині загартовуватись (“*confirma corpus*” – зміцнюй тіло). Прагнучи висвітлити основні проблеми медицини з допомогою філософії, оскільки вважали медицину невіддільною від філософії (“*Medicina soror philosophiae est*”), античні мудреці надавали велике значення гармонії людського тіла і душі (“*Mens sana in corpore sano bonum magnum est*”), ставили акцент на раціональній медицині (“*Medica mente, non medicamentis*” – лікуй розумом, а не лише ліками).

Грізною зброєю проти недуг, на думку філософів, є почуття міри, помірність у всьому – праці, їжі, відпочинку, розвагах, а також здоровий спосіб життя. Ця думка відображена у сентенціях “*Homini cibus utilissimus simplex est*” (проста їжа для людини – найкорисніша), “*Intemperantia est medicorum nutritrix*” (нестриманість – годувальниця лікарів), “*Edimus, ut vivamus, non vivimus, ut edamus*” (ми їмо, щоб жити, а не живемо, щоб їсти), “*Diluculo surgere saluberrimum est*” (прокидатися удосвіта – найздоровіше), “*Pigritia mater vitiorum (est)*” (лінощі – мати пороків). На думку Гіппократа, для збереження міцного здоров’я “*Cibi, potus, somni, venus omnia moderata sint*” (їжа, пиття, сон, любов – нехай все буде помірним). Дотримуватися у всьому міри, уникати надмірностей закликав у своїх творах Горацій. Одним із життєвих принципів Горація був вираз “*Aurea mediocritas*” (золота середина).

Значна частина латинських афористичних висловів є настановами, закликами, наприклад, “*sapere aude*” – зважся бути розумним (Горацій); “*ne cede malis*” – не піддавайся нещастям (Вергілій); “*ne poceas, dum vis prodesse memento*” – пам’ятай, щоб ти не зашкодив, бажаючи допомогти (Овідій); “*nulla dies sine linea*” – жодного дня без штриха (Пліній Старший) тощо.

Сконденсована у багатій фразеології, мудрість давніх еллінів дала щедрі плоди, потрапивши на

римський ґрунт. Саме латинській мові з характерною для неї стислістю та лаконічністю завдячуємо великою кількістю прекрасних сентенцій та афоризмів. Окрім того, саме у Римі досягла найвищого розквіту моральна філософія, що займалася звичаями та поведінкою людей (чільним її представником був Луцій Анней Сенека). Перша видана у Римі збірка афоризмів пов'язана з іменем римського державного діяча Клавдія Сліпого (3 ст. до н. е.), якому належить один із найвідоміших афоризмів “*Quisque fortunae suae faber est*” (кожна людина – коваль своєї долі). Латинські поети, філософи, історики значною мірою завдячують своїм безсмертям власне блискучим афоризмам, у яких глибина змісту поєднана із бездоганністю форм.

Як прислів'я та приказки, так і крилаті вислови часто бувають пов'язані з певною епохою, асоціюються з історичним контекстом. Приміром, патетичний вислів Катона Старшого, яким, за словами Плутарха, той закінчував кожен свою промову в сенаті, бажаючи виховати у римлян непримиренну ненависть до Карфагена: “*Ceterum censeo, Carthaginem delendam esse*” (крім того, я вважаю, що Карфаген повинен бути зруйнований) або панічний вираз після нищівної поразки римлян від Ганнібала: “*Hannibal ante portas*” (Ганнібал біля воріт). А також слова Цезаря, сказані (за свідченням того ж Плутарха) при переході через Рубікон, чим він поклав початок громадянської війни: “*Alea iacta est*” (жереб кинуто), його ж повідомлення про блискучу перемогу над Фарнаком Понтійським “*Veni, vidi, vici*” (прийшов, побачив, переміг), не менш відомий вигук Цицерона “*O tempora, o mores!*” (о часи, о звичаї!) й багато інших [2].

Латинські прислів'я та приказки, крилаті вислови римських письменників та державних діячів досі захоплюють і хвилюють (поруч із давньогрецькими), впливають на свідомість людей початку XXI ст., не втрачають своєї актуальності, бо утверджують високі моральні принципи, наповнені непідробними гуманістичними ідеалами, лаконічно висловлюють глибокі думки, «осучаснюють історію». “*Qui proficit in litteris, sed deficit in moribus, plus deficit, quam proficit*” (хто досягає успіхів у науках, але відстає у моральних принципах, той більше втрачає, ніж здобуває) – афоризм давніх римлян, актуальний і сьогодні.

На заняттях із латинської мови пропонуємо студентам вивчати афоризми, у яких пропагується здоровий спосіб життя і засуджуються звички, які шкідливо впливають на здоров'я людини, зокрема зловживан-

ня алкоголем. Про згубний вплив алкоголю йдеться в афоризмах “*Ebrietas est voluntaria insania*” (пияцтво – добровільне безумство), “*In vino feritas*” (у вині дикунство), “*Non est culpa vini, sed culpa bibentis*” (біда не у вині, а в тому, хто п'є), “*Non facit ebrietas vitia, sed protrahit*” (пияцтво не породжує вади, а витягає їх зі сховку (Сенека)), “*Prima cratera ad sitim pertinet, secunda – ad hilaritatem, tertia – ad voluptatem, quarta – ad insaniam*” (перший келих – для спраги, другий – для веселості, третій – для насолоди, четвертий – для божевілля).

Багато афоризмів містять заклик старанно вчитися, трудитися для досягнення успіху в житті, оскільки “*nemo nascitur artificem*” (ніхто не народжується майстром) і лише “*opera et studio*” (працею і старанням) можна стати професіоналом своєї справи. Цій тематиці присвячені й інші афоризми, які ми пропонуємо студентам для вивчення напам'ять при засвоєнні різних тем програми з латинської мови – “*Labor et patientia omnia vincunt*” (праця і терпіння все перемагають); “*Amat victoria curam*” (перемога любить старання), “*Aurora musis amica*” (Аврора – подруга муз (укр.: хто рано встає, тому Бог дає)), “*Fit via vi*” (дорога прокладається силою), “*Per aspera ad astra*” (через труднощі до зірок), “*Si sapis, sis apis*” (якщо ти розумний, то будь бджілкою); “*Piger ipse sibi obstat*” (лінивий сам собі шкодить тощо).

Окрему велику групу складають афоризми і вислови римських філософів, у яких йдеться про виховання високоморальних громадян, відданих батьківщині. Головною тенденцією патріотичного виховання здобувачів вищої освіти на заняттях із латинської мови є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації. І власне латинські афоризми на патріотичну тематику сприяють досягненню цієї мети – виховання національно свідомого громадянина-патріота, гуманіста і демократа.

При вивченні теми «Іменники другої відміни» пропонуємо студентам вивчити афоризми “*Et fumus patriae dulcis est*” (і дим батьківщини є солодким), “*Salus populi suprema lex esto*” (благо народу повинно бути найвищим законом (Юстиніан)), “*Aut cum scuto, aut in scuto*” (зі щитом або на щиті). Цими словами спартанка Горго проводжала свого сина на війну з такою настановою – повернутися переможцем (зі щитом) або загинути героєм (на щиті). У греків існував звичай – найхоробріших воїнів, що загинули в битві, під час поховальної процесії нести на щиті.

Впродовж років не втратив своєї актуальності афоризм “Si vis pacem, para bellum” (якщо хочеш миру, готуй війну, тобто будь готовий дати відсіч ворогові). Цей вислів вважають гаслом римських правителів, яким доводилося з неймовірними труднощами стримувати натиск варварів, передусім вестготів.

Античні мислителі зазначали, що війна скасовує закони мирного часу (“Inter arma silent leges” – серед зброї мовчать закони), а розвиток усіх видів літератури і мистецтва уповільнюється (“Inter arma tacent Musae” – серед зброї мовчать Музи (коли говорять гармати, Музи мовчать)), через що і з’явився цей вираз. Проте водночас відзначалося, що справедлива війна, навпаки, зумовлює піднесення творчого духу й натхнення митців.

Афористичні вислови не є чимось закостенілим, що маємо лише зберігати у пам’яті. Вони повинні увійти в душу, формувати її, ширити її обрії. Афоризми сприяють формуванню вміння відрізняти добро від зла, безпомилково відчувати правду і кривду. Повчальним, на нашу думку, є афоризм, який засуджує негативний вплив влади на характер людини, “Nones mutant mores, sed raro in meliores” (почесті змінюють вдачу, але рідко на краще). Для констатації занепаду моралі, підкреслення нечуваності якої-небудь події, осуду ганебних звичаїв цілих поколінь часто вживають вислів “O tempora, o mores!” (о часи, о звичаї!). Першоджерелом вислову – це інципіт першої промови Цицерона проти Катиліни, де він звинувачує римський сенат у відсутності колишньої сили й рішучості щодо покарання державних злочинців, які готують загибель Римській республіці й намагаються встановити військову диктатуру.

Слова “Et tu autem, Brute, contra me?!” (і ти теж, Бруте, проти мене?!) промовляють, коли хочуть виразити гірке розчарування у людині, яка користувалася до цього часу безмежною довірою. Гай Юлій Цезар цими словами звернувся до свого друга й вихованця Брута, коли побачив його серед своїх убивць у 44 до н. е. Недовірливість або підозру щодо чийх-небудь сумнівно доброзичливих вчинків виявляє афоризм “Quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentes” (що б там не було, боюся данайців навіть тоді, коли вони дари приносять (про троянського коня)).

Помітне місце серед фразеологічних скарбів античності посідають латинські прислів’я, у яких виражені повчання нащадкам про міжособистісні стосунки – про дружбу і любов насамперед. У розумінні античних філософів, друж-

ба – це передусім рівність (“Amicitia aequalitas”), вона може виникати тільки між добрими людьми (“Amicitia nisi inter bonos esse non potest”). Дружба між чесними людьми полягає в тому, щоб того самого прагнути, те саме ненавидіти, того самого боятися (“eadem cupere, eadem odisse, eadem metuere, inter bonos amicitia est”). Велика кількість латинських афоризмів містить тлумачення, яким повинен бути справжній друг: “amicum esse unum animum in duobus corporibus” (друг – одна душа в двох тілах), “alter ego” (другий я), “amicus usque ad aras” (друг аж до смерті). Приятель – найбільший скарб у житті (“amicus optima vitae possessio”), справжній друг – це рідкісна птаха (“amicus verus rara avis”), тому друга слід спочатку випробувати, а випробувавши, любити (“amicum proba, probatum ama”). Друга не годиться ображати навіть жартом (“amicum laedere ne ioco quidem licet”).

Серед латинських крилатих висловів чимало таких, які і сьогодні вживаються як привітання, побажання: “annum novum, bonum, felicem, faucem fortunatumque” – щасливого нового року; “ad multos annos” – на довгі роки; “Quid bonum, felix, faustum fortunatumque sit! (QBFFFQS!)” – хай це буде на добро, на щастя, на благо, на удачу! У XVI–XIX ст. існувала традиція в деяких країнах цим виразом прикрашати випускні дипломи студентів, докторські посвідчення. Зараз просто вживається як гарне побажання.

Одним із найважливіших джерел фразеології є Біблія. Біблійні вислови давно вже стали здобутком загальнонародної української мови. Їх часто можна зустріти в українському красному письменстві у латинському графічному оформленні: “Fiat lux!” – хай буде світло!; “Multi sunt vocati, pauci vero electi” – багато покликаних, та мало вибраних; “Nolite iudicare et non iudicamini” – не осуджуйте і вас не будуть осуджувати [1].

Чимало біблійних висловів прижилося в сучасній українській літературній мові настільки, що поповнили скарбницю української фразеології і вже навіть не сприймаються як біблійні: “Quae sunt Caesaris Caesari” – віддати кесареве кесарю; “vox clamantis in deserto” – голос волаючого в пустелі (вживається у значенні «даремний заклик до кого-небудь, без відповіді, ніким не підтриманий виступ»); “margaritas ante porcos mittere” – метати бісер перед свиньми (вживається у значенні «говорити щось людям, які не здатні зрозуміти те, що їм кажуть»); “vanitas vanitatum et omnia vanitas” – суєта суєт і все суєта тощо.

Крім висловів давніх римлян, часто зустрічаємо римовані латинські крилаті вислови епохи Середньовіччя, Відродження та Просвітництва: “*homo proponit, sed Deus disponit*” – людина намічає, а Бог постановляє; “*multum vinum bibere, non diu vivere*” – багато вина пити – не довго жити; “*per risum multum (debes) cognoscere stultum*” – хто надто часто сміється, той людям дурнем видається.

Студенти зацікавлено вивчають латинською мовою девізи, написи на творах прикладного мистецтва, культових спорудах тощо: “*Arte et humanitate, labore et scientia*” – мистецтвом і людяністю, працею і знанням (девіз лікарів); “*Gens una sumus*” – ми всі – одна сім’я (девіз Всесвітньої шахової федерації); “*Omnes vulnerant, ultima necat*” – усі (години) ранять, а остання вбиває (напис на баштовому годиннику); “*Nic mortui vivunt et muti loquuntur*” – тут мертві живуть і німі говорять (напис на бібліотеці університету «Львівська політехніка»); “*Nic locus est, ubi mors gaudet succurrere vitae*” – ось місце, де смерть радо допомагає життю (напис на Анатомічному театрі у Парижі); “*Citius, altius, fortius*” – швидше, вище, сильніше (з 1913 р. девіз Олімпійських ігор, викарбуваний на медалях олімпійських переможців).

Вважаємо доцільним подавати у підручниках із латинської мови і пропонувати студентам для запам’ятовування деякі поширені словосполучення та професійні мовні штампи, які використовуються у медичній практиці. Найпоширенішими є такі: “*primum non nocere* або *non nocere*” – перш за все не нашкодь; “*non licet*” – не можна; “*status quo (in statu quo)*” – у попередньому стані; “*status praesens aegroti*” – теперішній стан хворого; “*status communis*” – загальний стан; “*exitus letalis*” – смертельний кінець; “*diagnosis differentialis*” – диференційний діагноз (за подібних симптомів захворювання); “*diagnosis probabilis*” – вірогідний (можливий) діагноз; “*loco dolenti*” – у больовій точці; “*medico mediante*” – через лікаря, перенесення лікарем захворювання; “*morbus insanabilis*” – невилковна хвороба; “*per vias naturales*” – природним шляхом; “*ex tempore*” – у потрібний момент, у міру потреби; “*in corpore*” – у повному складі; “*per os*” – через рот; “*ab origine*” – від початку; “*conditio sine qua non*” – обов’язкова умова; “*functio laesa*” – порушена функція; “*post mortem*” – після смерті; “*sedes morbi*” – місце хвороби; “*aequo animo*” – байдуже; “*nihil pathologicum*” – нічого патологічного; “*sine dubio*” – без сумніву; “*sensu largo*” – у широкому сенсі; “*sensu stricto*” – у вузькому сенсі; “*in die*” – щодня, щоденно та інші.

Відомо, що фразеологія – це окраса мови і разом із тим важливий стилістичний засіб глибокої, мудрої, влучної і дотепної передачі думки. Беручи свої початки ще від античної доби, латинські афоризми звучать і сьогодні у наукових працях, художніх творах та усній мові. Сьогодні повсякчас зустрічаються латинські ділові штампи, які вживаються без перекладу і зрозумілі кожній освіченій людині – “*Nota bene! (NB!)*” – зверни увагу; “*ex cathedra*” – з кафедри, авторитетно; “*ad litteram*” – буквально, дослівно; “*ad memorandum*” – для пам’яті, щоб не забути; “*non licet*” – не можна; “*ut supra*” (скорочено *u. s.*) – як сказано вище; “*una voce*” – одностайно; “*tibi et igni*” – тобі і вогню (прочитай і спали); “*terra incognita*” – невідома земля (невідома галузь знань); “*tabula rasa*” – чиста дошка (людина, яка ще нічого не вивчила); “*sub rosa*” – під розою (таємно); “*pro et contra*” – за і проти; “*pro forma*” – заради форми, про людське око; “*post scriptum*” – після написаного, дописка; “*post factum*” – після факту, після того, коли уже щось відбулося; “*propria manu*” – власноручно.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вивчення латинської мови є невід’ємною складовою вищої медичної та фармацевтичної освіти. Разом із формуванням професійної термінологічної компетентності у процесі вивчення латинської мови здійснюється всебічний інтелектуальний розвиток студентів, формування їх світогляду. Це завдання в основному реалізується за допомогою латинських крилатих висловів і афоризмів, які посіли почесне місце у міжнародному багатомовному фразеологічному фонді. Це, безумовно, пояснюється великим історичним значенням латинської мови у розвитку європейської цивілізації, науки, культури та освіти. Латинські крилаті вислови і афоризми розвивають інтелектуальний рівень майбутнього фахівця, сприяють вихованню його наукового світогляду, високих громадянських якостей. Доречно використання латинських сентенцій у писемному чи усному мовленні збагачує і прикрашає мову будь-якого фахівця, а збагачення мови – це збагачення нашого духовного світу і культури взагалі.

Зростання значення культурологічного аспекту в навчально-виховному процесі потребує ґрунтовної переоцінки засад його організації, що повинна сприяти підготовці фахівців, які гармонійно поєднують особистісні та професійні якості. Проблеми розробки таких завдань і шляхи активізації самоосвітньої діяльності майбутніх фахівців будуть розглянуті нами в подальших дослідженнях.

Список літератури

1. Біблійна мудрість у латинських афоризмах українською та англійською мовами : наук.-навч. посіб. / [Ю. В. Цимбалюк, Й. У. Кобів, Л. І. Смурова та ін.]. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 410 с.
2. Звонська Л. Л. Афористика класичних мов та новоєвропейські мови / Л. Л. Звонська // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – 2010. – Вип. 24. – С. 40.
3. Сенека Луцій Анней. Моральні листи до Луцілія / Луцій Анней Сенека ; укр. переклад А. Содомори. – К., 1976. – 217 с.
4. Сторчова Т. В. Латинська мова як складова професійної освіти філологів-германістів / Т. В. Сторчова // Педагогічна освіта : теорія і практика. – 2011. – Вип. 8. – С. 267–279.
5. Цимбалюк Ю. В. Латинські прислів'я і приказки / Ю. В. Цимбалюк. – К. : Вища школа, 1990. – 156 с.
6. *Sententiae Latinae ad usum medicorum* / [Й. П. Ковальський, О. Г. Пилипів, М. П. Ковальська та ін.]. – Львів : Видавництво «Медицина світу», 2000. – 127 с.

References

1. Tsymbalyuk, Yu.V., Kobiv, Y.U., & Smurova, L.I. (2003). *Bibliyna mudrist u latynskykh aforyzmakh ukraiynskoyu ta anhliyskoyu movamy* [Biblical wisdom in Latin aphorisms in Ukrainian and English]. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].
2. Zvonska, L.L. (2010). Aforystyka klasychnykh mov ta novoyevropeyski movy [Aphoristics of classical languages and modern European languages]. *Problemy semantyky slova, rechennya ta tekstu – Problems of semantics of words, sentences and text*, 24, 40 [in Ukrainian].
3. Seneka, Lutsiy Anney (1996). *Moralni lysty do Lutsiliya* [Moral letters to Lucilius]. Kyiv [in Ukrainian].
4. Storchova, T.V. (2011). *Latynska mova yak skladova profesynoyi osvity filolohiv-hermanistiv* [Latin language as a component of professional ducation of Germanic philologists]. *Pedahohichna osvita: teoriya i praktyka – Pedagogical education: theory and practice*, 8, 267-279 [in Ukrainian].
5. Tsymbalyuk, Yu.V. (1990). *Latynski pryslivya i prykazky* [Latin proverbs and sayings]. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
6. Kovalskyy, Y.P., Pylypiv, O.H., & Kovalska, M.P. (2000). *Sententiae Latinae ad usum medicorum*. Lviv: Vydavnytstvo «Medytsyna svitu» [in Ukrainian].

Отримано 04.12.2023.
Рекомендовано 11.12.2023.

Електронна адреса для листування: palasyuk@tdmu.edu.ua